

Honismereti hídverés

A sors hozta úgy, hogy amikor Háromszék és Balaton-felvidék honismereti kapcsolatainak múltjából meríték, nincs szükségem különleges dokumentálódásra, elegendő, ha a magam egykori írásaiba belelapozok, mert személyesen megélt emlékképek fénylenek elő. 1973-ban neveztek ki igazgatónak a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színházhoz. Ennek előzményeihez tartozott, hogy majdnem egy esztendőn át a közművelődés szféráiban tüsténkedtem az egykori Háromszéken, illetve a frissen létrehozott Kovászna megyében és az emlékházak, múzeumok meg a szoborállítások körül bábáskodtam. A diktatúra viszonylagos és rövid ideig tartó szorításának lazulását kihasználva – a Kárpátok Génusza ekkor konszolidálta a saját hatalmát és ezért kezdeti engedményekre is hajlamos volt –, szóval 1968–1973 között a szobrok egész galériáját sikerült az akkor pezsdülő magyar szellemi élet és a lakosság rendkívül érzékeny támogatásával Háromszéken felállítani. A sort Barabás Miklós kézdimárkosfalvi portrészobra nyitotta meg; ezután következett Csoma Sándor két portréjának leleplezése Kovásznán és szülőfalujában, Csomakőrösön (azonos időpontban!); Gábor Áron egész alakos szoborkompozícióját akkor kapartuk ki a nagyváradi múzeum belső udvarának az ágyúöntő vállig érő szeméthalomból és állítottuk fel Kézdivásárhely főterére; Alsócsernátonban, szülőfalumban, Végh Antal 1858-as ágyúöntőmester és felsőcsernátoni Bod Péter jutott köztéri szoborhoz. Nem sorolom tovább, csak érzékeltetem, hogy szoborállítási szorgoskodásunkat először gyanakvással, majd, rövid időn belül ellenségesen nézte a hatalom, s Király Károly politikai kegyvesztettsége után egyre kockázatosabbá váltak a hasonló akciók. 1973-ban aztán betelt a pohár: Erdővidéken, az 1849-es véczéri csata magyar hőseinek emlékére az én tudtommal állítottak vissza egy, az 1930-as évek végén a vasgárdisták által ökrökkel lehuztatott és meggyalázott szobrot. Engedély nélkül cselekedtem, úgymond, s emiatt egy éjszaka buldozérrel eltakarították, engem pedig a legsúlyosabb fegyelmi elé állítottak. A kiszolgáltattott állapotban lévők egyetlen fegyverét használtam: támadtam. Nyíltan megfogalmazva, hogy az egykor ledöntött obeliszk lényeges elemeit átmentette a lakosság, nem engedély nélkül felállított új emlékmű ez tehát, hanem a régi visszaállítása. Az újabb szobordöntést viszont a legnyíltabban a vasgárda szellemének újraébredésével magyaráztam, mondván, hogy a harmincas évek szobordúlása és a mostani között csupán technikai különbség van: akkor ökrökkel húzták le, most talajgyaluuval takarították el. Azokban az években, éppen az új hatalom konszolidációjának elősegítése céljával még sokat adtak az ország külföldi image-ára, a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény is fontos volt, no meg az akkori megyei vezetés sem egyértelműen ítélte meg az újabb szobordúlást, s én megnyertem életem talán legnagyobb erkölcsi csatáját: a véczéri szobrot, az én felügyeletem mellett visszaállíthattuk. Illetve kivitelezteztethünk egy „modernebb” emlékművet, hogy a hatalomnak is igaza legyen: nem a régi került vissza a helyére.

A Sepsiszentgyörgy és Veszprém közötti színházi kapcsolatok tulajdonképpen ehhez a mozzanathoz kötődnek. Engem ugyanis el kellett takarítani a szoborállítások tereiről, ekkor közölték velem, hogy a színházvezetés „megjavítása” végett oda vezényelnek át. Két legyet is ütöttek egy csapásra, az „eltávolításra” már rég rászolgáló Dukász Anna művésznőt lehetett az igazgatástól megfosztani, és megtörténhet, a pakliban az is benne volt, hogy az olyan kívülállót, mint én, hónapokon belül felfalják a színházon belül intrikálók. A machinációhoz tartozott az is, hogy a közvélemény előtt a színi direktorság nagy presztízzsel járó misszióként is feltüntethető volt. Én, akkor nyeregben érezvén magam, feltételekhez kötöttem az új beosztás elfogadását. Az egyik: a *színház külföldi kapcsolatteremtésének a lehetősége*. Megígérték.

Magamat parafrázálva mondom, hogy az első veszprémi találkozónkhoz a padlódeszkát ekkor kezdtük lerakogatni, akkor még arra összpontosítván minden figyelmet, hogy ez egyszeri és kölcsönös ide-oda járásra alkalmas legyen. *Aztán, az évek során* – írtam a veszprémi Petőfi Színház húszéves évfordulójára 1981 októbereben kiadott díszalbumba –, *afféle lengő függőhíddá alakult át ez a kezdeti alkotmány, s a színház huszadik évfordulóján már negyedikszer keltünk át rajta, s addig háromszor vették igénybe Thália Balaton-felvidéki papjai is. Jómagam* – mondtam, valom ma is –, *mindig szapora lélegzettel, s azzal az izgalommal, mint mikor gyermekként a sebes sodrású erdélyi patakok fölé sodronnyal függesztett lengő pallókon, tériszonnal kúszkódva megérkeztünk a túlsó partra, hisz szilárd alapokra rakott vasbeton hidakon átsétálni nem lett volna virtus.*

Veszprémben színházzal akkor fordulhattunk meg utóljára. A nyolcvanháromra tervezett cservendégjáték minden előadására már hetekkel elkeltek a jegyek Veszprémtől Budapestig, sőt, a díszletekkel és kellékekkel már a műszak is megérkezett a rendeltetési helyére, amikor a turnénkat – az indulás előtt

néhány órával –, amint utólag kiderült, a diktátor buta és kegyetlenül gonosz felesége személyesen tiltott le. Érvelésünkkel: jegyek eladva, nemzetközi botrány, szerződészegés stb., még csak be sem mert kérkedni hozzá az akkori központi ideológiai mindenek.

A két térség színházi világán túl mutató kapcsolatának történetében talán ez a legfontosabb mozzanat. Az ország-világot járó trüppök számára megemészthetetlen traumaként jelentkezett az alantas erőszak s az ellene való tiltakozás. A színház, *itt is, ott is* országrésznyi régiók tízezreivel tartott állandó kapcsolatot, Thália papjainak sajátos világa képes felfokozni közömbös eseményeket is, hát az efféle, két országra kiható buta botrányt! Végül is színházaink tömegkapcsolatai felől szemlélve a dolgokat, már „hasznos” is volt ez a galádság. Ez volt – többek között – az egyik kiváló oka annak, hogy az Erdélyben megkeményedő és a brutális elpusztításunkra nyíltan törekvő párt- és kormányzati összeesküvés éveiben ezek álltak mellénk, gyenge előadásaink is zsúfolt házak előtt játszhattuk, a színház az ellenállás megtestesítőjévé vált, és „az ártatlan” előadások is, beleértés és rámagyarzás révén egyszerűben áthallásossá váltak. Ezt az érzést erősítette tízezrekben az is, hogy a két színház népszolgálati misszióvállalása is hasonló gyökérről sarjadt. A húszéves évfordulón érdemes volt már akkor azon töprengeni, mi tette, mi tehetett tartóssá ezt, a színházak gyakorlatában eléggé ritka kapcsolatformát? *Számunkra, partnerszínházat keresgélve nem volt nehéz felfigyelnünk az akkor igazán fiatal veszprémi társulatra* – vallottam akkor. *Izgalommal fedeztük föl az alapjaiban mienkhez hasonló műsorrendet, Németh László, Illyés Gyula, Tamási Aron műveinek színpadi sorozatát, a kortárs magyar drámairodalom istápolásának szándékát és eredményeit, közösségkapcsolataink hasonló alakulását, az előadásszervezés tájoló jellegét. Első fellépéseinket, a közönség bizonyos rétegei felől nézve, amolyan „tebát ezek még tudnak magyarul?” rácsodálkozás is kísérte. A következő előadásserék után sokan, kedves túlzással, már a hazaiaknál izesebben és „szebben” beszélőkké láptettek elő, talán az erdélyi szó árnyaltabb hangképzése és a minden turnénkra magunkkal hozott Tamási, Sütő András vagy Illyés Gyula jóvoltából.*

A két színház közötti együttműködés, volt időszak rá, amikor a két ország között élő kulturális kapcsolat szinte egyetlen példája volt. Erejére jellemző, hogy nyolcvéti tiltás után sem aludt ki ennek igénye. Legmeggyőzőbb bizonyíték rá, hogy a '89-es decemberi romániai fordulat első perceiben a Balaton-felvidékiek azonnal jelentkeztek az erdélyi magyarság legtávolabbi „szálláshelyén”, Háromszéken. Bizony, életüket is kockáztatva. A veszprémi Napló kezdeményezte gyűjtés népmozgalommal szülekedett – mondanom sem kell, hogy a sajtó embereinek barátsága is kiépült a színházi vendégjátékok idején –, nem lehet ma sem meghatódottság nélkül emlékezni arra, hogy kiskocsik sora és tehergépkocsi oszlopok indultak Veszprémből Háromszékre. Akadtak nénikék, akik, megbocsátható tájékozatlanságukban és a honi helyzet ismeretének hiányában a néhány szem krumplit, vagy a kilónyi nulláslisztet is felcsomogolták. A veszprémiék az első, későbbi politikai karrierjüket még nem is sejtve, akik a „testvéri” találkozások azonnali felújításáért indultak útnak. Társadalmi-értelem-gelosztásban orvosok, egyetemi tanárok, újságírók, műszaki szakemberek, papok, tanügyiiek adták át egymásnak lakásaink és az önszerveződő magyarság fórumainak ajtóit.

Sepsiszentgyörgyi tanárok már az első napokban Balaton-felvidéki iskolák, pedagógusok címét kérték. Máiig élő egységek születtek, gyerekeink sereges meghívása, műsorcsereje, sportolók tömeges jöves-menése. A veszprémi kapcsolatoknak köszönhetően – az országos kezdeményezéseket is megelőzve – a főiskolai tanulás megszervezése is a mi otthonainkban született meg. Modellértékű lehetett volna, hiszen innét a veszprémi Nehézipari Egyetemre csak komoly szakmai szűrővizsga után lehetett bejutni. Őtük közül akadt olyan is, aki a hátrányos dobbantás ellenére és a beilleszkedés visszahúzó bonyodalmi dacára folyamatosan az elsők között található.

Folytathatnám a lelkesedő oldalakon át kiérezhető hangnemében, de a keserves múlt értékeremtő magasságaiból most alászállva azt kell tapasztalnom, hogy *áradzó-bogadzó* kapcsolataink jelenleg nem mindig *levelezők* is. A színházi alapviszony, annak ellenére, hogy a sepsiszentgyörgyi színészek a diktatúra éveiben elsősorban Veszprémben kerestek – és találtak – „menedéket”, egyszerűen megszűnt. A romló gazdasági helyzet, a személyeserék mellett ennek az is az oka, hogy a volt veszprémi partnerek már más pályákon keresik a művészi önmegvalósulást. Kárpótlásul viszont élénk együttműködés tapasztalható a lapok esetében, a sportban, bizonyos iskolák között, a mezőgazdaság állami szféráiban. Igéretesek lehetnek az egészségügyi együttműködés módjai, bár ezek Erdély-szerte megdelmezően egyoldalúak. A két város és megye önkormányzati vezetése – ez nálunk azért túlzás –, most fogalmazza újra a kapcsolatteremtés mikéntjeit. Frissítőleg hat talán majd egy sepsiszentgyörgyi, nem túlzok *ragyogó* ötlet kivitelezése: *A Szent György nevét viselő települések* Szent György-napi találkozója. Ebben Veszprém mint partnerváros, a megyék meg mint partneregyék érdekeltek, Balatonszentgyörgy a névrokonság révén lesz jelen. Ez a szép jövőre igényt formáló kezdeményezés elsősorban a kereskedelmet és a kultúrát hozhatná össze többféle térségből, közös vállalkozásokkal Sepsiszentgyörgy nemcsak a csúcspontok idején időszakában válhatna vásárvárosi központtá, hanem a Szent György-napok között is, kereskedelmi és kulturális szolgáltatásaival, s a „kettős” honismeret szorgalmazása mellett a sokat hangoztatott európai integráció Kárpát-medencebeli bázisává válhatna, lándzsát emelve – a Szent György-ábrázolások sugallata szerint – a térség népeinek közeledését akadályozó és késleltető sárkányfajzatok ellen.